

УДК:343.98

ORCID id 0000-0003-1005-7046

DOI <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2023-1-13-168-175>**Сергєєва Діана Борисівна,***доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу**та криміналістики**Навчально-наукового інституту права**Київського національного університету**імені Тараса Шевченка**Київ, Україна*

ORCID id 0000-0003-3464-4798

Кучинська Оксана Петрівна,*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу**та криміналістики**Навчально-наукового інституту права**Київського національного університету**імені Тараса Шевченка**Київ, Україна*

ORCID id 0000-0002-1851-075X

Мірошников Іван Юрійович,*кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального процесу**та криміналістики**Навчально-наукового інституту права**Київського національного університету**імені Тараса Шевченка**Київ, України*

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. У статті висвітлюються проблемні питання проведення допиту підозрюваного під час розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються з використанням інформаційних комп'ютерних технологій. Зауважується про те, що ефективне та своєчасне проведення окремих слідчих (розшукових) дій сприяє всебічному та повному розслідуванню кримінальних правопорушень, що вчиняються з використанням інформаційних комп'ютерних технологій (кіберзлочинів). Однією з головних слідчих (розшукових) дій, що має вагоме процесуальне та тактичне значення під час розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються з використанням інформаційних комп'ютерних технологій, є проведення допиту підозрюваної особи.

Наголошено, що слідчий, дізнавач, прокурор не завжди володіють достатніми знаннями у сфері інформаційних технологій. Тому необхідно консультиватися зі спеціалістом перед проведенням допиту. Це дозволить окреслити коло найвагоміших запитань підозрюваному та допоможе у встановленні технічних нюансів розслідуваного кримінального правопорушення.

Звертається увага про дослідження органами досудового розслідування та прокурором практики Європейського суду з прав людини, що стосується допиту підозрюваних осіб. Аналіз таких рішень, допоможе забезпечити дотримання прав та законних інтересів підозрюваного, а також забезпечить повне та неупереджене проведення розслідування зазначених кримінальних правопорушень.

Ключові слова. Інформаційні комп'ютерні технології, допит підозрюваного, тактика проведення допиту, психологічний контакт, слідчий, дізнавач, прокурор.

Annotation. *The article highlights the problematic issues of questioning a suspect during the investigation of criminal offenses committed with the use of computer information technologies. It is noted that the effective and timely conduct of certain investigative (search) actions contributes to the comprehensive and complete investigation of criminal offenses committed with the use of information computer technologies (cybercrimes). One of the main investigative (search) actions, which has significant procedural and tactical significance during the investigation of criminal offenses committed with the use of information and computer technologies, is the interrogation of a suspect.*

It was emphasized that the investigator, inquirer, and prosecutor do not always have sufficient knowledge in the field of information technologies. Therefore, it is necessary to consult with a specialist before conducting an interrogation. This will make it possible to outline the most important questions for the suspect and help in establishing the technical nuances of the criminal offense under investigation.

It is noted that during the interrogation of a suspect in criminal proceedings regarding cybercrimes, the following tactical techniques may be used: exposure of lies, emotional influence, logical influence, as well as certain tactical combinations. The application of the above tactics depends on the corresponding investigated criminal offense of the specified category.

Attention is drawn to the study by the pre-trial investigation bodies and the prosecutor of the practice of the European Court of Human Rights regarding the questioning of suspects. The analysis of such decisions will help to ensure compliance with the rights and legitimate interests of the suspect, as well as ensure a full and impartial investigation of the specified criminal offenses.

Keywords. Information computer technologies, interrogation of a suspect, interrogation tactics, psychological contact, investigator, inquirer, prosecutor.

Постановка проблеми. Дослідження проблемних питань проведення розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються з використанням інформаційних комп'ютерних технологій (кіберзлочинів) є однією із важливих тем нашого часу. Через стрімкий розвиток різних засобів інформаційних технологій, що дозволяє злочинцям пристосовуватися до їх використання задля вчинення протиправних дій, вивчення проблем кіберзлочинності на сьогодні не втрачає своєї актуальності.

Про це свідчать публікаціями з цієї тематики вітчизняних вчених, що висвітлені у періодичних, навчальних та наукових виданнях, а також у дисертаційних дослідженнях.

Аналіз останніх досліджень. Українські науковці Д.С. Азаров, Н.М. Ахтирська, П.Д. Біленчук, В.О. Голубев, М.В. Гуцалюк, В.Г. Кундеус, А.І. Кунтій, О.Ю. Костюченко, Є.Д. Лук'янчиков, Л.П. Паламарчук, Д.В. Пашнев, М.А. Погорецький, М.В. Салтевський, О.А. Самойленко, З.С. Топорецька та інші, у своїх дослідженнях приділяли вагомому увагу проблемам виникненню, боротьбі та розслідуванню різних проявів кіберзлочинності.

Мета дослідження. Під час проведення досудового розслідування кіберзлочинів виникають складнощі у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій. Як свідчать висновки науковців та показує практика, саме ефективне та своєчасне проведення окремих слідчих (розшукових) дій сприяє всебічному та повному розслідуванню кримінальних правопорушень, що вчиняються з використанням інформаційних комп'ютерних технологій (кіберзлочинів). Однією з головних слідчих (розшукових) дій, що має вагоме процесуальне та тактичне значення під час розслідування кіберзлочинів, є проведення допиту підозрюваної особи.

Виклад основного матеріалу. На практиці не рідко виникають випадки, коли слідчий, дізнавач, прокурор під час допиту свідка чи підозрюваного, не використовують жодних тактичних прийомів та проводять допит у звичайній формі «питання – відповідь», що призводить до отримання потрібної інформації не в повному обсязі.

З цього приводу Ганс Гросс зауважував, що ціллю допиту свідка та підозрюваного (обвинуваченого) є досягнення істини, однак шлях його досягнення – різний [1, с. 78].

Коментуючи даний вислів, відмітим, що досягти істини під час допиту допомагають чітко визначені процесуальні особливості, а шляхом досягнення істини є застосування тактичних прийомів.

Тому у нашому дослідженні, буде приділена увага тактичним та процесуальним особливостям допиту підозрюваної особи під час проведення розслідувань кримінальних правопорушень, що вчиняються з використанням інформаційних комп'ютерних технологій (кіберзлочинів).

Розглядаючи поняття «допит», слід наголосити на тому, що більшість вчених [2, с. 239],[3, с. 308], [4, с. 328], [5, с. 358] під допитом розуміють:

– слідчу (розшукову) дію, яка проводиться уповноваженою особою у встановленому законом порядку і направлена на отримання в усній або письмовій формі від свідка, потерпілого, підозрюваного відомостей щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження (М.Я. Никоненко);

– слідчу дію, яка являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для розслідування. (Ю.А. Чаплинський);

– це процесуальна слідча (розшукова) дія, що є регламентованим кримінальними процесуальними нормами інформаційно-психологічним процесом спілкування осіб, які беруть участь у ньому, та спрямована на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення об'єктивних обставин у кримінальному провадженні (В.Ю. Шепітько);

– слідчу і судову дію, у процесі якої орган розслідування або суд одержують інформацію від допитуваного про обставини, що мають значення для встановлення істини у справі (М.В. Салтевський).

Враховуючи визначення вищенаведених науковців, на нашу думку, допит при розслідуванні кіберзлочинів є однією із слідчих (розшукових) дій, що проводиться уповноваженим суб'єктом та дозволяє отримати від допитуваної особи (підозрюваного) нову інформацію або перевірити вже наявну інформацію, отриману з інших джерел.

Процесуальні особливості проведення допиту регламентовані ст. ст. 223, 224 КПК України.

При проведенні допиту у кримінальних провадженнях щодо кіберзлочинів слід дотримуватись принципів, виокремлених криміналістичною наукою:

- індивідуальний підхід до кожного допитуваного, з огляду на індивідуальні особливості особи, слідчу ситуацію, місце і роль допитуваного у розслідуваній події;
- створення до і під час допиту посилань, що забезпечують свободу волевиявлення допитуваної особи, повну реалізацію його прав і обов'язків, можливість дати повні та правдиві показання;
- цілеспрямований, активний і наступальний характер допиту;
- чіткість, повнота та об'єктивність фіксації питань та інформації, отриманої від допитуваного, на основі безумовного виконання законодавчих вимог до цього процесу;
- критичний аналіз, тактично правильна оцінка і конструктивне використання показів допитуваної особи [6, с. 116].

В криміналістичній науці допит особи прийнято поділяти на:

- 1) підготовку до допиту (збирання вихідних даних, вибір часу і місця допиту, складання плану тощо);
- 2) робочий етап допиту (встановлення психологічного контакту, постановка запитань, ознайомлення допитуваного з протоколом і записом показань);
- 3) фіксація ходу та результатів допиту [7, с. 544].

На підготовчій стадії допиту підозрюваного у даній категорії злочинів, цілком слушно криміналісти пропонують слідчому, дізнавачу, прокурору провести:

- ретельне вивчення матеріалів кримінального провадження;
- узагальнення незалежних характеристик, що даються підозрюваному певними особами;
- визначити коло обставин, відносно яких необхідно отримати показання
- формування питань, які будуть задаватися підозрюваному [7, с. 355-358].

Даний перелік, можна доповнити доречним міркуванням Н.М. Ахтирської, що готуючись до допиту підозрюваного суб'єкт розслідування повинен проконсультуватись зі спеціалістами, оглянути вилучену техніку, ознайомитися з принципом її дії. Під час допиту необхідно ретельно з'ясувати спосіб вчинення кіберзлочину [8, с. 160-161].

Оскільки слідчий, прокурор не завжди володіють достатніми знаннями у сфері інформаційних технологій, консультація зі спеціалістом дозволить окреслити коло найвагоміших запитань

підозрюваному та допоможе у встановленні технічних нюансів розслідуваного кримінального правопорушення.

Також прокурору, слідчому, дізнавачу необхідно визначитися, яким чином буде здійснюватися виклик підозрюваного на допит. Порядок здійснення даного виклику чітко регламентований статтею 135 КПК України. В більшості випадків обрання доцільного способу виклику може сприяти у майбутньому допомозі встановлення психологічного контакту з підозрюваним.

Слушну рекомендацію дає В.К. Весельський, що на початку робочого етапу слідчому, дізнавачу, прокурору, які будуть проводити допит, насамперед, необхідно:

а) встановити психологічний контакт з підозрюваним (виявити підкреслене уважне та поважне ставлення до підозрюваного, спокій і врівноваженість у звертанні до нього; допомогти порадою тощо);

б) провести бесіду на другорядну, нейтральну тему, докладно розпитати про спосіб життя, коло інтересів тощо;

в) з'ясувати мотиви, за якими підозрюваний відмовляється давати покази (у разі наявності такої обставини), спробувати переконати його у необхідності давати показання [7, с. 359].

Проаналізуємо наведені рекомендації більш детальноше.

Так, на переконання В.Г. Лукашевича, психологічний контакт це цілеспрямована, планова діяльність слідчого (дізнавача, прокурора) з організації та управління рухом інформації в процесі проведення вербальних слідчих (розшукових) дій (у тому числі допиту), що передбачає створення умов з розвитку спілкування у потрібному для досягнення поставленої мети напрямку, здійснюваному протягом всього розслідування [9, с. 159].

Важливу роль при встановленні психологічного контакту з підозрюваним доречно стверджує В.М. Стратонов, грають професійні якості слідчого, дізнавача та прокурора, а саме:

- знання слідчим, дізнавачем, прокурором психології людей;
- володіння прийомами правомірного впливу на людей;
- використання методик діагностики поведінки учасників та самоаналізу (зокрема і візуальної психодіагностики) [10, с. 291].

Відмітимо, що під час проведення допиту підозрюваного у кримінальних провадженнях щодо кіберзлочинів, можуть застосовуватися наступні тактичні прийоми: викриття неправди, емоційного впливу, логічного впливу, а також певні тактичні комбінації. Застосування наведених тактичних прийомів залежить від відповідного розслідуваного кримінального правопорушення зазначеної категорії.

Хоча в криміналістичній науковій літературі наводиться чимало прикладів застосування перелічених тактичних прийомів, Н.М. Ахтирська обґрунтовано звертає увагу на той факт, що існує вагома необхідність у розробленні нових тактичних прийомів допиту на потребу часу [11]. Так, вчена аналізує психологічну систему допиту, яку розробив Джон Рейд, що використовується для одержання інформації від підозрюваних, які відмовляються від надання показань. Дана методика офіційно зареєстрована та використовується правоохоронними органами в Північній Америці. Допит за методом

Рейда проводиться у вигляді монологу слідчого, а не у формі «запитання – відповідь». Певні вимоги ставляться до поведінки слідчого: він має виявляти терпіння, толерантність. Метою такого допиту є спонукання й навчання підозрюваного говорити правду, що досягається завдяки застосуванню певних прийомів: слідчий спочатку надає інформацію, а потім пропонує підозрюваному різні варіанти психологічних конструкцій як виправдання його поведінки. Наприклад, визнання вини може бути викликане запитанням «Ви спланували це чи це сталося раптово?».

Вбачається доречним застосування такої методики і під час проведення допиту підозрюваної особи і у провадженнях щодо кіберзлочинів.

Тому для слідчого, дізнавача, прокурора, які проводять розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються з використанням інформаційних комп'ютерних технологій (кіберзлочинів), необхідно володіти знаннями не тільки в технічній сфері (у сфері інформаційних технологій), а й знаннями у сфері психології.

Варто до проведення допиту, провести з підозрюваною особою бесіду на вільну тему, щоб дізнатися настрій підозрюваного на подальше спілкування і таким чином послабити його психологічний бар'єр.

У криміналістичній літературі наукового обґрунтованим під час проведення допиту підозрюваного є з'ясування наступних питань:

В ході проведення допиту підозрюваного, у криміналістичній літературі наукового обґрунтованим [12, с. 884-885], [13, с. 472-473] є з'ясування таких питань: 1) місце проживання, роботи або навчання, професія; 2) який його рівень підготовки, як програміста, досвід роботи зі створення програм, які мови програмування він знає; 3) до якої комп'ютерної інформації має доступ, які операції з інформацією він має право проводити; 4) які ідентифікаційні коди та паролі закріплені за ним; 5) до яких видів програмного забезпечення він має доступ; 6) які операції він виконував у досліджуваний час; 7) з якого джерела або від кого він дізнався про інформацію, що зберігається на комп'ютері; 8) як вчинявся неправомірний доступ, які засоби для цього застосовувалися; 9) кому була передана (або планувалося передати) отриману інформацію, з якою метою; 10) як знищувалися сліди неправомірного доступу до комп'ютера; 11) які має взаємостосунки із співробітниками; 12) чи був він ознайомлений з умовами роботи з інформацією та інструкціями про порядок проведення регламентних робіт; 13) чи відомі підозрюваному випадки незаконного втручання в роботу комп'ютера, системи та незаконного підключення до комп'ютерної мережі; 14) чи відомі підозрюваному особи, які виявляли зацікавленість до отримання ідентифікаційних кодів, паролів; 15) чи вдавалося підозрюваному підбирати електронні ключі доступу до автоматизованої системи; 16) чи використовувався комп'ютер та програмне забезпечення лише за призначенням; 17) чи користувався підозрюваний нелегальними (не ліцензійними) копіями комп'ютерних програм; 18) на яку інформацію та яким чином впливає шкідлива комп'ютерна програма чи технічний засіб тощо.

Основним засобом фіксації ходу і результатів допиту підозрюваного є складання протоколу, процесуальні вимови до якого визначені статтею 104 КПК України. Недотримання процесуальних

правил проведення допиту є порушенням Кримінального процесуального законодавства України і тягне за собою недійсність проведення даної процесуальної дії та недопустимість використання отриманих даних як джерела доказу.

Однією з головних умов ефективного проведення розслідування кіберзлочинів, є дослідження слідчим, прокурором практики Європейського суду з прав людини, що стосується допиту підозрюваних осіб. Аналіз таких рішень, допоможе забезпечити дотримання прав та законних інтересів підозрюваного, а також забезпечить повне та неупереджене проведення розслідування зазначених кримінальних правопорушень.

Розглянемо основні проблемні моменти, що можуть виникати під час допиту підозрюваного, на які ЄСПЛ звертає увагу у своїх рішеннях.

Так, у справі «Юрій Волков проти України» Суд констатував порушення підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, оскільки допитуваний зізнався у вчиненні кримінального правопорушення, не маючи юридичної допомоги. Цього вистачило, щоб Суд міг вважати, що право на юридичну допомогу було обмежено [14].

У іншій справі «Нечипорук і Йонкало проти України» Суд наголошує, що хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективний захист, наданий захисником, який, у разі необхідності, призначається офіційно, не є абсолютним, воно є однією з основних ознак справедливого судового розгляду. Як правило, доступ до захисника має надаватися з першого допиту підозрюваного працівниками поліції, за винятком випадків, коли за конкретних обставин відповідної справи продемонстровано, що існують вагомі підстави для обмеження такого права. Право на захист буде в принципі непоправно порушено, якщо викривальні показання, отримані під час допиту особи без доступу до захисника, використовуватимуться з метою її засудження [15].

Не можна оминути загально відому справу «Ґефген проти Німеччини» [16]. Де згідно рішення ЄСПЛ погрози застосування катування працівниками поліції під час проведення допиту (якщо є реальні підстави побоюватися реалізації цих погроз) визнаються, відповідно до ст. 3 Конвенції, як катування. Тому необхідно розуміти, що застосування певних погроз під час проведення допиту є неприпустимим.

Висновки. Отже, розуміння тактичних та процесуальних особливостей проведення допиту підозрюваного і вміння їх використовувати в практичній діяльності під час розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються з використанням інформаційних комп'ютерних технологій (кіберзлочинів), буде сприяти ефективному, повному та неупередженому проведенню даної слідчої (розшукової) дії, що дозволить отримати необхідну кількість доказової інформації.

Література:

1. Ганс Гросс. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Киев: «Центр учебной литературы», 2021. 1080 с.
2. Кримінальний процес : підручник. За заг. Ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. Київ, 2013. 544 с.

3. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
4. Криміналістика : підручник : у 2 . Т. 1. За ред. В.Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 456 с.
5. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ, 2006. 588 с.
6. Пряхін Є.В. Слідча тактика : навчальний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 116 с.
7. Криміналістика : підручник. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.
8. Ахтирська Н.М. Актуальні проблеми розслідування кіберзлочинів : навчальний посібник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. 229 с.
9. Лукашевич В.Г. Криминалистическая теория общения: постановка проблемы, методика исследования, перспективы использования. Київ, 1993 с. 194 с.
10. Стратонов В.М. Психологічний контакт як засіб спілкування. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/8789/Psykholohichniy%20kontakt%20yak%20zasib%20spilkuvannia_Stratonov_2002.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 20.03.2023).
11. Ахтирська Н.М. Розроблення нових тактичних прийомів допиту на потребу часу. Юридичний науковий електронний журнал. №1/2022. С. 265-268. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/66> (дата звернення 20.03.2023).
12. Криміналістика : підручник. За заг. ред. Є.В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 948 с.
13. Розслідування окремих видів злочинів : навчальний посібник. За ред. М.А. Погорецького та Д.Б. Сергєєвої. Київ : Алерта, 2015. 536 с.
14. Справа ЄСПЛ «Юрій Волков проти України». Рішення 19.03.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_991#Text (дата звернення 20.03.2023).
15. Справа ЄСПЛ «Нечипорук і Йонкало проти України». Рішення 21.07.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text (дата звернення 20.03.2023).
16. Справа ЄСПЛ «Ґефген проти Німеччини». Рішення 1.06.2010. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-126166&filename=CASE%20OF%20G%C3%84FGEN%20v.%20GERMANY%20-%20%205BUkrainian%20Translation%20D%20summary%20by%20the%20Lviv%20Laboratory%20of%20Human%20Rights.pdf&logEvent=False> (дата звернення 20.03.2023).